VITA

Hatékonyság és foglalkoztatás a magyar mezőgazdaságban

Hozzászólás Mészáros Sándor és Szabó Gábor vitacikkéhez

BIRÓ SZABOLCS – RÁCZ KATALIN

Kulcsszavak: mezőgazdasági foglalkoztatás, vidéki munkanélküliség, foglalkoztatásbővítés.

ÖSSZEFOGLALÓ MEGÁLLAPÍTÁSOK, KÖVETKEZTETÉSEK, JAVASLATOK

A mezőgazdaság foglalkoztatásban betöltött szerepének visszaesése a nemzetközi tendenciákhoz hasonlóan Magyarországon is tapasztalható. Az élőmunka-felhasználás mérséklődését a rendszerváltozás okozta társadalmi, gazdasági változások, továbbá a modern technológiák alkalmazása, a termelési szerkezet leegyszerűsödése, valamint a specializáció és a koncentráció mellett főként a nemzetgazdaság más ágazataiban elérhető magasabb jövedelmek és a kedvezőbb munkakörülmények gyorsították fel az elmúlt évtizedekben. Ennek ellenére a vidéki megélhetés egyik alapvető forrása a mezőgazdaság maradt, melynek önellátási, foglalkoztatási és jövedelemtermelő szerepe összehangolt, célzott, a tényleges fejlesztési szükségletekre reagáló szakpolitikai beavatkozások alkalmazása mellett akár tovább erősödhet. Nemzetgazdasági szempontból elsősorban a piaci lehetőségek kihasználására épülő foglalkoztatásbővítés teremthet fenntartható munkahelyeket. Emellett az ökoszociális célú tevékenységek bővítése is rejt magában mezőgazdasági munkahely-teremtési lehetőségeket.

BEVEZETÉS

A hatékonyság Magyarország nemzetközi versenyképessége és gazdasági növekedése szempontjából egyaránt kiemelten fontos terület, az exportpiacok és a hazai fogyasztók megtartása is a hatékonyság növelését igényli (*Harangi-Rákos – Szabó, 2011*). A versenyképes, innovációra építő gazdaság megteremtése vidéki térségeink fejlődése szempontjából is létfontosságú. A hazai agrárágazat hatékonyságának mértéke mind ágazatonként, mind üzemenként erőteljesen differenciált, ami a fajlagos hozamokat és a hozamingadozásokat figyelembe véve jelentős tartalékok meglétére utal (*Mészáros – Szabó, 2014; Popp, 2014*).

A hatékonyság növelése részben a munkatermelékenység javulásával érhető el, amely élőmunka-megtakarítással jár, ugyanakkor a specializáltabb, képzettebb munkaerő iránt támaszt növekvő igényt. A munkatermelékenység-növekedést befolyásoló faktor a foglalkoztatottak iskolai végzettsége, amely a hazai agrárágazatot tekintve nemcsak az Európai Unió átlagától marad el, hanem a többi nemzetgazdasági ág foglalkoztatottainak iskolai végzettségétől is (*Popp, 2004*). Ugyan a képzettség

tekintetében az elmúlt időszakban pozitív irányú változások történtek, ezek főként a mezőgazdaságot elhagyó munkaerővel függenek össze, ami már önmagában is a képzettségi szint emelkedését eredményezte (*Kapronczai, 2010*). A hazai környezetben a gazdálkodók piaci versenyképességére kedvezőtlenül hat az alacsony szintű idegennyelv-tudás és a digitális írástudatlanság is, ami az innováció alapját jelentő nemzetközi kapcsolatokhoz való hozzáférésnek is gátja (*Benkő-Kiss et al., 2010*).

A gazdák számát és az összes foglalkoztatotthoz viszonyított arányát egyre inkább a mezőgazdaságon kívüli jövedelemszerzés lehetőségei határozzák meg (*Popp, 2004*). Az iskolázottsági szint emelkedése a gazdaságirányítás színvonalát emeli, ugyanakkor a mezőgazdaságon kívüli munkavállalás kilátásait is növeli (*Swinnen – Dries, 2003*). A hazai környezetben a nemzetgazdasági átlag alatt maradó mezőgazdasági munkabérek, a kedvezőtlen munkakörülmények, valamint a mezőgazdasági tevékenység alacsony társadalmi, erkölcsi presztízse is más nemzetgazdasági ágazatok felé tereli a képzettebb, fiatalabb munkavállalókat (*Mészáros – Szabó, 2014*). Az idősebb generáció visszavonulását, a fiatalabb családtagok mezőgazdaságon kívüli munkavállalását eredményezi a kisméretű gazdaságok számának csökkenésével és a fennmaradó üzemek területének növekedésével együtt járó koncentrációs folyamat is.

A mezőgazdaság versenyképességének növelése korszerű technológiák alkalmazását igényli. A technológiai fejlesztést a hazai mezőgazdaságban az élőmunka-erő alacsony ára, illetve a fekete, szürke foglalkoztatás visszafogja. A kisebb, tőkehiányos gazdaságok esetében hiányoznak a hitelhez jutási esélyeket javító termelői összefogások (*Harangi-Rákos – Szabó, 2012*). A termelés finanszírozásában és az újítások terjesztésében meghatározó szerepet játszó integrátori hálózatok főként a gazdálkodók szűkebb, tőkeerősebb, hitelképesebb csoportját érik el, és elsősorban a saját fejlesztésű termékek, technológiák, szolgáltatások értékesítésére korlátozódnak. Beruházási tevékenységük során a gazdálkodók számára nehézséget jelent az információt, gyakorlati tapasztalatokat közvetítő, megbízható tanácsadók kiválasztása, de az üzleti közvetítő szervezetekkel szemben is hiányzik a bizalom (*Biró et al., 2014*).

A kapacitások kihasználatlansága, illetve pazarló használata legalább akkora problémát jelent a mezőgazdaságban, mint a tőkehiány (*Popp, 2014*). A gazdasági szerkezetátalakulás óta eltelt időszakban a hazai agrárágazatban egyszerre volt jelen a „túlberuházás" és a beruházási hiány: az elérhető támogatások hatására számos gazdaság túlfejlesztett – különösen a műveléshez szükséges erőgépek vonatkozásában –, ugyanakkor kevés valóban innovatív beruházás valósult meg (*Kapronczai et al., 2005*).

A piacok működését befolyásoló mezőgazdasági támogatások hatására jelentős mennyiségű többlettermelési erőforrás (közte munkaerő) kerül felhasználásra. A kibocsátástól függetlenített támogatások a munkaerő-kiáramlás mérséklését eredményezik (*Balkhausen et al., 2005*). A vidékfejlesztési támogatások főként a meglévő mezőgazdasági munkaerő megőrzését segítik, új mezőgazdasági munkahelyek létrehozásához azonban csak mérsékelten járulnak hozzá (*Tamme, 2004*). Az alacsony technológiai színvonalú mezőgazdasági tevékenységben jelentős ún. kapun belüli munkanélküliség rejtőzik, mely a hatékonyság növekedésével felszínre kerülhet. A kizárólag technológiai korszerűsítésen alapuló értéknövelés ugyanakkor az agrárágazatban a foglalkoztatás további mérséklődését eredményezné (*Biró et al., 2012*).

FOGLALKOZTATÁSI TENDENCIÁK VIDÉKEN

A globális trendeket tekintve a vidéki és városi térségek közötti jellegzetes

életmódbeli különbségek egyre inkább elmosódnak, miközben az egyes vidéki térségek gazdaságai – adottságaiktól függően – eltérő fejlődési pályákon mozognak. A termelési erőforrások megléte és a piacok távolsága mellett egyre nagyobb szerepet kap a helyi üzleti környezet állapota, a humán és a társadalmi tőke, a vállalkozói kultúra, az üzleti hálózatok, illetve a helyi vezetés színvonala (*McQuaid – Gregg, 2006*).

Az elmúlt évtized nemzetközi és hazai gazdasági folyamatait vizsgálva alapvető különbségként értékelhető, hogy míg a világgazdasági válság előtt az Európai Unióban a gazdasági fellendülés a foglalkoztatás dinamikus bővülését eredményezte, addig Magyarországot – főképpen a gazdaság elhúzódó szerkezeti átalakulásából adódóan – jóval alacsonyabb szintről kiindulva lényegesen mérsékeltebb munkaerő-piaci elmozdulás jellemezte. A 2008-ban megkezdődő gazdasági világválságot követően ezzel ellentétes tendencia mutatkozott. Magyarországon rövid idő alatt gyors ütemű foglalkoztatási konszolidáció ment végbe, amelynek eredményeként a foglalkoztatás 2012-ben elérte a válság előtti szintet, miközben az EU átlagában 2009–2012 között változatlanul csökkent a foglalkoztatás (*Nemzetgazdasági Minisztérium, 2013*). E folyamatok arra hívják fel a figyelmet, hogy a hazai foglalkoztatás alacsony szinten stabilizálódott.

A vidék népességmegtartó képességét leginkább az ott élők életminősége, foglalkoztatási, jövedelemszerzési lehetőségei határozzák meg. E tekintetben a vidék hátrányainak elmélyülését jelzi az országos átlagtól jelentősen elmaradó vállalkozássűrűség, az alacsony aktivitási arány, valamint a tartósan magas, elhúzódó munkanélküliség (1. táblázat).

A globális válság nyomán jelentkező munkaerőkereslet-visszaesés különösen kedvezőtlenül hatott a pályakezdő (25 év alatti)

1. táblázat

Foglalkoztatáshoz kapcsolódó fontosabb mutatók alakulása térségtípusok szerint, 2003–2013

Megnevezés	Év	Alapvetően városi	Átmeneti	Alapvetően vidéki	Ország összesen
Aktivitási arány (15–74 éves népességen belül), %	2003	58,3	52,1	53,4	53,8
	2013	62,0	56,7	56,3	57,5
	Változás (%)	106,3	108,8	105,4	106,9
Foglalkoztatottak száma, ezer fő	2003	749,1	1316,7	1856,1	3921,9
	2013	769,1	1384,6	1784,7	3938,4
	Változás (%)	102,7	105,2	96,2	100,4
Munkanélküliek száma, ezer fő	2003	28,4	91,2	124,9	244,5
	2013	69,2	171,3	208,5	449,0
	Változás (%)	243,7	192,4	166,9	193,6
Nyilvántartott álláskeresők száma, ezer fő	2004	22,9	152,8	224,8	400,5
	2013	38,5	157,5	218,3	414,3
	Változás (%)	168,1	103,1	97,2	103,4
Nyilvántartott pályakezdő álláskeresők száma, ezer fő	2004	1,2	14,2	19,9	35,3
	2013	2,8	20,6	28,9	59,3
	Változás (%)	254,5	145,0	144,7	168,0
Vállalkozássűrűség (ezer lakosra jutó vállalkozások száma), db	2003	109,6	62,5	55,4	67,1
	2013	110,0	78,4	58,6	69,1
	Változás (%)	100,4	125,4	105,8	103,0

Forrás: KSH STADAT alapján az AKI Vidékpolitikai Kutatások Osztályán készített összeállítás

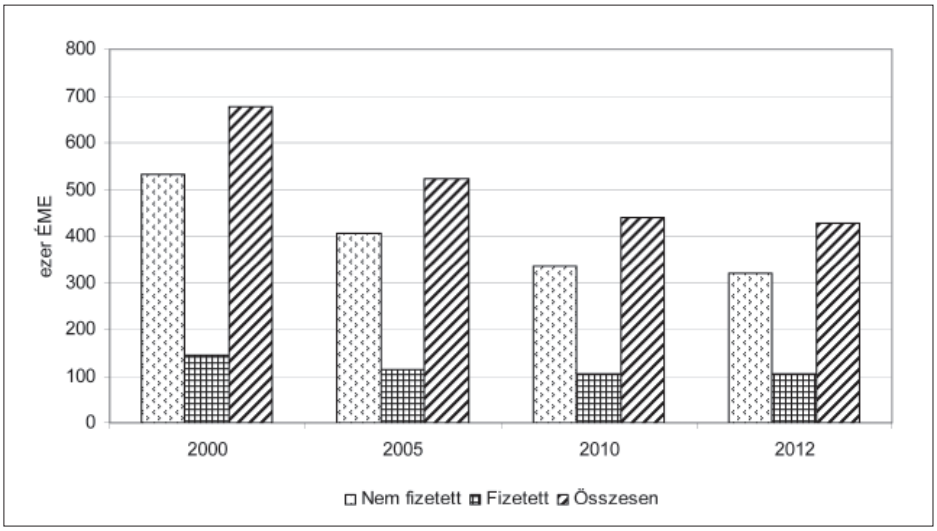
vidéki fiatalok elhelyezkedési esélyeire.[1] A képet árnyalja, hogy az oktatási expanzió kedvező hatásai az erőforrás-hiányos vidéki térségekben csak korlátozottan érvényesülnek, a fiatalabb, képzettebb rétegeket érintő migráció ugyanakkor főként a vidéket sújtja. Az utóbbi nagyságrendjét mutatja, hogy 2001–2013 között több mint százezer vidéken élő lakos áramlott Magyarország átmeneti és városi térségeibe.

A mezőgazdaság közvetlen foglalkoztatási szerepe csökkenő (1. ábra). A 2013. évi *Gazdaságszerkezeti Összeírás* előzetes adatai ugyanakkor a nem fizetett családi munkaerő további (2010-hez viszonyítva 8%-os) csökkenése mellett az időszaki fizetett munkaerő számának növekedését mutatják mind az egyéni gazdaságok, mind a gazdasági szervezetek esetében. Az állandó fizetett munkaerő száma szintén növekedett, 2013-ban az egyéni gazdaságok közel 12 ezer állandó alkalmazottat jelentettek, 30%-kal többet, mint 2010-ben. Az általuk elvégzett munka mennyisége is hasonló arányban, mintegy 33%-kal nőtt, meghaladta a 10 ezer ÉME-t. A növekmény hátterében az alkalmi foglalkoztatás jogszabályi, adózási hátterének egyszerűsítésével, a munkaügyi ellenőrzések szigorodásával összefüggésben főként a szürke, fekete foglalkoztatás „fehéredése" áll.

A hazai foglalkoztatáspolitika egyik alapvető problémája, hogy eszköztárában kevés a támogatott és az elsődleges munkaerőpiac közötti átjárást megteremtő beavatkozási eszköz, ezzel összefüggésben a munkaerőpiac szegmentáltsága az 1990-es évek elején kialakult törésvonalak mentén az utóbbi időszakban tovább erősödött (*Csoba et al., 2011*). A foglalkoztatási lehetőségek aggasztó hiányára utal, hogy a munkanélküliek körében folyamatosan növekszik a foglalkoztatási tapasztalattal egyáltalán nem rendelkezők (2013-ban 17,2%), illetve

1. ábra

Mezőgazdasági munkaerő-felhasználás, 2000–2012

Forrás: KSH, 2014 alapján az AKI Vidékpolitikai Kutatások Osztályán készült ábra

[1] A 2012. évi KSH-adatok alapján Magyarországon az oktatásban, képzésben részt nem vevő, 25 év alatti fiatalok száma 170,7 ezer fő volt, amely a 15–24 év közötti 1161,2 ezer fiatal 14,7%-a. A pályakezdő munkanélküliek fele élt 2012-ben alapvetően vidéki térségben (*KSH STADAT, 2012*).

a huzamosabb ideje (több mint 8 éve) munka nélkül lévők aránya (2013-ban 8,0%). A piaci alapú foglalkoztatási formák hiányával összefüggésben jelentős a fiatal korosztály támogatott foglalkoztatási formákban (különösen a közfoglalkoztatásban) való részvétele.[2] A közfoglalkoztatásnak az átmeneti jövedelmek mellett az árnyékgazdaság elhagyásában, a munkaerőképzéssel, valamint a munkatapasztalat-szerzéssel összekapcsolt fejlesztésben van meghatározó szerepe, munkaerő-piaci reintegráló hatása azonban csekély (*Csoba et al., 2010*). A résztvevők létszáma alapján legjelentősebb támogatott forma, a közfoglalkoztatás esetében az érintettek átlagosan 5-10%-a jut vissza a program lejárta után a nyílt munkaerőpiacra (*Cseres-Gergely et al., 2012*). A 2012-ben elindított, átlagosan 1-1,5 éves képzési időtartamú, vidéki térségekben megvalósuló *Start mezőgazdasági mintaprogramok* ugyanakkor potenciálként is felfoghatók: a mintaprogramok keretében (2013 júniusáig) mintegy 15 ezer résztvevő szerzett gyakorlati tapasztalatszerzéssel összekapcsolt mezőgazdasági képzettséget (*Nemzetgazdasági Minisztérium, 2013*). A profitérdekek követése mellett társadalmi funkciókat is felvállaló, *az Európai Unió számos tagállamában növekvő foglalkoztatási szereppel jellemezhető szociális gazdaság kiépülése a hazai környezetben lassú,* a kialakult formák támogatásoktól függetlenített működése – eltekintve néhány innovatív, a rövid ellátási lánc réspiacainak kiszolgálására szerveződő kezdeményezéstől[3] – várat magára.

A kiegészítő jövedelemszerzés vidéki lehetőségei adottak, ezt jelzi, hogy 2013-ban 227 ezer gazdaság folytatott önellátás céljából mezőgazdasági termelést. Emellett terméktöbbletével további közel 100 ezer gazdaság a piac alkalmi szereplője. A mezőgazdaság jövedelemkiegészítő szerepének jelentőségére utal a mezőgazdasággal foglalkozó háztartások magas száma is. Több mint 1 millió olyan háztartást tartottak nyilván 2013-ban, amelyek ugyan nem érték el a gazdaságküszöböt, de valamilyen mezőgazdasági tevékenységet végeztek (*KSH, 2014*).

MEZŐGAZDASÁGI FOGLALKOZTATÁSBŐVÍTÉSI POTENCIÁL

Magyarországon a munkaerőpiac túlkínálatát kitevő több mint 200 ezer vidéken élő aktív álláskereső mellett további 2,5 millió fős gazdaságilag inaktív népesség is a munkaerőpiac potenciális szereplője. A hatékony termelés igényét és a foglalkoztatásbővítés szükségességét egyaránt figyelembe véve a piaci igények és a szociális szempontok együttes érvényesítése alapján a *mezőgazdaságban 80-147 ezer fő teljes munkaidőnek megfelelő foglalkoztatásbővülés érhető el* (2. táblázat).

A bővítés egyharmada piaci alapon hozható létre, amely részben új munkahelyek kialakításából, részben a jelenlegi munkaerő egyenletesebb kihasználásából, illetve a feketefoglalkoztatás további fehérítéséből származhat. A mezőgazdaság jelenlegi termelési struktúráját és az erőforrások eloszlását figyelembe véve ez elsősorban a magas hozzáadott értéket teremtő tevékenységdiverzifikációra épülve, a piaci kereslethez igazodó munkaigényes ágazatok (kertészet, állattenyésztés, ültetvényes gazdálkodás) fejlesztésével, valamint a többfunkciós, a

[2] A közfoglalkoztatásban részt vevő 25 év alatti fiatalok aránya (2012-ben) az összes közfoglalkoztatott több mint tíz százaléka volt (*Ignits – Nagy, 2013*).

[3] Pozitív példát jelentenek a túlnyomórészt önkormányzati kezdeményezésre induló, helyi termékfeldolgozást folytató, tájjellegű termékeket (például savanyúság, lekvár, gyógynövény, konyhakerti vetőmagvak) előállító programok (például Bikal, Tiszaadony, Tiszacsécse, Túristvándi, Rozsály), amelyekben a termékek hasznosítására a lakossági piacokon, illetve a közétkeztetésben kerül sor.

2. táblázat

Mezőgazdasághoz kötődő munkahelyteremtés vidéken 2020-ig

Megnevezés	Létszám	
	(ezer ÉME)	megoszlás (%)
Piaci alapú közvetlen munkahelyteremtés összesen	23–51	30–35
Ágazati kilátások	8–26	10–20
Tevékenységdiverzifikáció	15–25	15–20
ebből élelmiszer-feldolgozás	*8–12*	*8–10*
közvetlen értékesítés	*4–8*	*5*
zöldgazdaság	*3–5*	*3–4*
Piaci alapú munkahelyteremtés ágazaton kívüli foglalkoztatási hatása	5–15	5–10
Szociális alapú közvetlen munkahelyteremtés összesen	50–75	50–60
Közfoglalkoztatás, komplex programok	10–15	10–15
Szociális földprogram	10–15	10–15
Szociális szövetkezet	5–10	5–7
Saját fogyasztásra termelés bővítése	25–35	25–30
ebből egyéni gazdaságok	*10–15*	*10–15*
háztartások	*15–20*	*15–20*
Szociális alapú munkahelyteremtés multiplikátor hatása	2–6	5
Ágazathoz kötődő munkahelyteremtés mindösszesen	80–147	100,0

Forrás: Biró et al., 2012

termelésen túl az ökoszociális funkciókat is magában foglaló mezőgazdaság kialakításával érhető el.

A piaci alapú foglalkoztatást tekintve, *közvetlenül a mezőgazdasághoz kötődően 8-26 ezer ÉME potenciált az ágazatok fejlesztésével elérhető többletmunkaerő-igény alapozhat meg*. A piaci kilátásokat számba véve és a lehetőségeket kihasználva 2020-ig szakágazatonként eltérő mértékű, összességében mintegy 5-10%-os többletkibocsátás prognosztizálható. A kibocsátás bővülése a növénytermesztésben elsősorban a nagyobb mennyiségű kézi munkaerőt igénylő gyümölcságazatban, valamint a zöldség-, szőlő- és borágazatban eredményezhet jelentősebb többletmunkaerő-felhasználást. Az állattenyésztésben a sertés- és baromfiágazatban, valamint a húsmarhatartás területén ugyanakkor még növekvő kibocsátás mellett is csak mérsékelt munkahely-teremtési potenciál mutatkozik. A mezőgazdasági alaptevékenységen kívül a *diverzifikáció növelheti jelentős mértékben (akár 15-25 ezer ÉME-vel) a gazdaságok munkaerő-felhasználását és jövedelmét*. A foglalkoztatás bővítésében kitüntetett szerepet tölthet be a gazdaságok főként elsődleges élelmiszer-feldolgozása (8-12 ezer ÉME), mivel a feldolgozottság növelése egyszerre teremt hozzáadott értéket és munkahelyet. A közvetlen termékértékesítés növelése is kínál munkahely-teremtési lehetőségeket (mintegy 4-8 ezer ÉME), a megújuló energiatermeléshez hasonlóan, ennek bővítése néhány ezer (3-5 ezer ÉME) piaci alapú munkahely létrejöttét eredményezheti az ágazatban.

A foglalkoztatás piaci alapú bővítése – a munkaerő-kereslet növelésével – egyértelműen a gazdasági növekedést szolgálja. A munka minőségének, termelékenységének javításával elérhető többletjövedelmek a foglalkoztatási szándékot és a munkavállalási hajlandóságot egyaránt tovább fokozzák. A tényleges piaci alapú munkahelyteremtést ugyanakkor korlátozhatja, ha a kibocsátás bővülése elsősorban a már meglévő termelési struktúrában jelen lévő munkaerő munkaidejének bővítésével kerül

megvalósításra. A foglalkoztatás bővítésének további korlátjaként jelentkezhet, hogy a mezőgazdaság egészét tekintve a technológiai korszerűsítés munkaerőt kibocsátó hatása a foglalkoztatásban – az ágazatok közötti jelentősebb szerkezeti átalakulás miatt – egyrészt fokozottabban érvényesül, másrészt a szűkösen rendelkezésre álló, képzettebb munkaerő iránt támaszt növekvő igényt. Ez ugyanakkor a mezőgazdaságban a rugalmas foglalkoztatási formák további térnyeréséhez, illetve a képzettebb, fiatalabb munkaerő bevonásához teremt kedvező feltételeket.

A megfelelő szaktudással, a munkaerőpiacon értékesíthető készségekkel, illetve az önfoglalkoztatás alapvető feltételeivel (földterület, forgótőke) sem rendelkező lakosságcsoportok számára a szociális jellegű, központilag támogatott munkahelyteremtés jelenti az egyetlen kapcsolatot a munka világával. A foglalkoztatásbővítés e formája esetén a gazdasági hatékonyság mellett a társadalmi hasznok számbavétele is szükséges. A *mezőgazdasági foglalkoztatás bővítésének fele-kétharmada szociális alapú lehet, míg a fennmaradó rész (10-15%) multiplikátor hatásként más ágazatokban közvetetten jelentkezhet.* A szociális alapú foglalkoztatásbővítés szempontjából a szociális földprogramok (10-15 ezer ÉME), a mezőgazdasági közfoglalkoztatás (10-15 ezer ÉME) fenntartása, illetve a támogatott és a nyílt munkaerőpiac közötti szakadékot áthidaló, átmeneti foglalkoztatási formákat kínáló (szociális szövetkezetek, egyéb társadalmi vállalkozások bevonásával) szociális gazdaság (5-10 ezer ÉME) fejlesztése tűnik célravezető eszköznek. A résztvevők akár több programba is bekapcsolódhatnak, így egyszerre szerezhetnek az önállósodás alapját jelentő termelési ismereteket és munkatapasztalatokat. *A szociális eszközök alkalmazása elősegítheti a háztartások saját erőforrásaira támaszkodó termelési tevékenységek megalapozását, bővítését (akár 25-35 ezer ÉME-vel), mely jelentős munkaidő-lekötés mellett az élelmiszer-kiadások mérséklésében tölthet be szerepet.* A gazdasági hatásokat tekintve a munkajövedelemből élők arányának emelkedése az alapvető infrastruktúrák és szolgáltatások iránti keresletet növeli, ami további, részben az agrobizniszhez, illetve más ágazatokhoz kötődő munkahelyteremtést indukálhat. Közvetett (multiplikátor) hatásként 2020-ig a piaci alapú mezőgazdasági foglalkoztatásból 5-15 ezer, a szociális területen pedig 2-6 ezer új, ágazaton kívüli munkahely jöhet létre vidéken.

A szociális alapú foglalkoztatásbővülés a szűk értelemben vett munkaerő-piaci hatásokon túl számos további kedvező gazdasági, társadalmi következménnyel is együtt jár. A marginalizálódott csoportok a mezőgazdasági termelésre, önellátásra, az öngondoskodásra való felkészítés mellett életszínvonaluk növekedésével zárkózhatnak fel, gazdasági-társadalmi aktivitásuk növekedhet. Ezzel a tartós mélyszegénységben élő fiatalabb generációk számára is kitörési lehetőségek teremtődnek. A piaci alapú és a szociális munkahelyteremtés között fellépő helyettesítési hatás mellett a szociális alapú munkahelyteremtés megnövekedett fogyasztói igényei a beruházások, termékek és szolgáltatások iránt a foglalkoztatás mérsékelt piaci alapú bővítését eredményezhetik.

FORRÁSMUNKÁK JEGYZÉKE

(1) Balkhausen, O. – Banse, M. – Grethe, H. – Nolte, S. (2005): Modelling the Effects of Partial Decoupling on Crop and Fodder Area as well as Beef Supply in the EU: Current State and Outlook. Contributed paper on the 89. EAAE Seminar 'Modelling Agricultural Policies: State of the Art and New Challenges', (February 03-05. 2005), Parma – (2) Benkő-Kiss Á. – Bodnár K. – Kiss K. – Horváth J. (2010): Agrárvállalkozások innovációérzékenysége a Dél-Alföldi Régióban. Kutatási jelentés. Szegedi Tudományegyetem Mezőgazdasági Kar, Hódmezővásárhely– (3) Biró Sz. (szerk.) – Székely E. – Rácz K. – Fieldsend, A. – Molnár A. – Varga E. – Miskó K. (2014): Innováció a magyar agrár- és vidékfejlesztésben. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest, 134 p. – (4) Biró Sz. (szerk.) – Hamza E. – Molnár A. – Rácz K. – Székely E. (szerk.) – Tóth K. – Tóth O. – Varga E. (2012): A mezőgazdasági foglalkoztatás bővítésének lehetőségei vidéki térségeinkben. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest, 121 p. – (5) Cseres-Gergely Zs. – Kátay G. – Szörfi B. (2012): A magyarországi munkaerőpiac 2011-2012-ben. http://econ.core.hu/file/download/mt_2012_hun/munkapiac.pdf (Letöltés: 2014.01.12.) – (6) Csoba J. – Nagy Z. – Szabó F. (2010): Az aktív eszközök, munkaerőpiaci programok kontrollcsoportos, többváltozós értékelése. Debrecen. www.mukutir.telco-sytem.hu. (Letöltés: 2013.08.15.) – (7) Csoba J. (szerk.) – Ábrahám K. – Bihari I. – Czibere I. – Diebel A. – Jász K. – Krémer B. – Nagy Z. (2011): Munkaerő-piaci változások, leszakadó társadalmi csoportok. Szociotéka, Debrecen – (8) Harangi-Rákos M. – Szabó G. (2011): A mezőgazdasági szervezetek gazdálkodásának vizsgálata a 2002–2009 közötti időszakban. Gazdálkodás, 55 (4), 358-366. pp. – (9) Harangi-Rákos M. – Szabó G. (2012): The economic and social role of private farms in Hungarian agriculture. Applied Studies in Agribusiness and Commerce, 6 (5) 33-41. pp. – (10) Ignits Gy. – Nagy Á. (2013): Munkaerő-piaci helyzetkép a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat adatai alapján, 2012. Nemzeti Munkaügyi Hivatal, Budapest – (11) Kapronczai I. (szerk.) – Korondiné Dobolyi E. – Kovács H. – Kürti A. – Varga E. – Vágó Sz. (2005): A mezőgazdasági termelők alkalmazkodóképességének jellemzői (Gazdálkodói válaszok időszerű kérdésekre). Agrárgazdasági tanulmányok, 6. sz., 205 p. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest – (12) Kapronczai I. (2010): A magyar agrárgazdaság az adatok tükrében az EU csatlakozás után. Agrárgazdasági Tanulmányok, 12. sz. Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest, 185. p. – (13) KSH (2012): STADAT. http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qlf028.html – (14) KSH (2014): Magyarország mezőgazdasága, 2013. (Gazdaságszerkezet Összeírás – előzetes adatok.) KSH, Budapest – (15) McQuaid, R. – Gregg, M. (2006): Economic Activity and Unemployment in Rural Europe. In Study on Employment in Rural Areas, Final Deliverable, 36-56. pp. – (16) Mészáros S. – Szabó G. (2014): Hatékonyság és foglalkoztatás a magyar mezőgazdaságban. Gazdálkodás, 58(1) 58-74. pp. – (17) Nemzetgazdasági Minisztérium (2013): A 2014-2020 közötti időszak foglalkoztatáspolitikai célú fejlesztéseinek megalapozása. Szakpolitikai stratégia. Melléklet az NGM/21664 /2013. kormány-előterjesztéshez – (18) Popp J. (2004): Az EU Közös Agrárpolitikájának elmélete és nemzetközi mozgástere. Európai Agrárpolitika Kft., Budapest – (19) Popp J. (2014): Hatékonyság és foglalkoztatás a magyar mezőgazdaságban. Gazdálkodás, 58(2) 173-184. pp. – (20) Swinnen, F. M. – Dries, L. (2003): "A framework for analysing labour mobility in agriculture and rural areas of transition countries." In OECD (ed.): Agricultural and Rural Development Policies in the Baltic Countries, Paris. 115-133. pp. – (21) Tamme, O. (2004): "Evaluation of the employment effects of rural development under the regulation 1257/99 in comparison with CAP-compensatory allowances and premiums." In Bundesanstalt für Agrarwirtschaft (ed.): Proceedings of the 87th EAAE-Seminar (CD), 21-23 April 2004, Vienna

manufacturer and importers look out for their own interests. The consumer is the one who makes the decisions.

The aim of the study is to examine customer satisfaction, exploring the influencing factors through an example of an agricultural machinery manufacturer as a special market, which has been present in Hungary for several decades. The first part of the research is based on a questionnaire, which includes closed questions. Answers given by nearly 500 customers have been processed. The customers were selected from among those, who bought five types from agricultural machinery in 2006. I interviewed a further 60 farmers in person and over the phone in 2012 and 2013, based on the same questionnaire. My research results have shown that the farmers who purchased machines from the database IU examines were more interested in the services linked to the machines than issues connected to the manufacturing process.. The data in the study also implied that while customer loyalty is of great importance, it is not linked as strongly to satisfaction with the distributor as another study in the automotive industry found.

EFFICIENCY AND EMPLOYMENT IN HUNGARIAN AGRICULTURE

By: Biró, Szabolcs – Rácz, Katalin

Keywords: agricultural employment, employment expansion, rural unemployment.

Similar to international trends, the decline of the role of agriculture in employment can be also observed in Hungary,. The decline of labor-use was accelerated by social and economic changes as a result of the transition after the fall of socialism. In agriculture, the use of modern technologies, the simplification of production structure, specialization and concentration, the higher income available in other spheres of national economy, as well as more favorable working conditions have led to an outflow of labor in the last decades. Nevertheless, one of the most fundamental sources of rural livelihood is still the agriculture, whose role concerning self-sufficiency, employment and income-generation can be strengthened by appropriately targeted measures in order to implement effective policy interventions responsive to existing development needs. In economic terms, sustainable jobs can be created by an employment policy, which is primarily based on the exploitation of market opportunities. Apart from this, the expansion of eco-social activities also includes opportunities for job creation in agriculture.